

Koululaisjärjestöjen yhteiskuntahistoriaa Suomessa ja Ruotsissa

Liisa Lalu & Ville Soimetsä

Koululaisnuorison yhteiskunnallisen liikehdinnän historiaa on viime vuosina tutkittu Pohjanlahden molemmin puolin. Keväällä 2020 käynnistyi Koneen Säätiön rahoittama suomalainen hanke *Teiniliitto, vimma ja rakkaus*, ja seuraavana vuonna Ruotsissa käynnistyi sikäläisen tiedenevoston (Vetenskapsrådet) rahoittamana *Elevrörelsen och skoldemokratins* -projekti sekä aiheeseen liittyvä Viktor Johanssonin väitöskirjatutkimus (*Elevrörelsens historia*). Kotimaisessa hankkeessa fokus on ollut oppikoululaisten etujärjestö Suomen Teiniliitossa (STL) ja ruotsalaisilla sikäläisissä oppikoulu- ja lukiolaisjärjestöissä (erityisesti Sveriges Elevers Centralorganisation, SECO). Molemmissa hankkeissa päähuomio on kohdistunut toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, vaikka aiempaakin kehitystä on tarkasteltu.

Projektien tuloksia sekä tulevan tutkimusyhteistyön edellytyksiä kokoonnuttiin arvioimaan ruotsalais-suomalaiseen tutkijasymposiumiin Tukholman yliopistoon toukokuussa 2024. Hankkeiden edellinen tapaaminen oli järjestetty lokakuussa 2021.

Vimmaa ja voimaa Suomen Teiniliitossa

Symposiumin avasi aatehistorian dosentti ja Tukholman yliopiston koulutushistorian yliopistonlehtori Daniel Lövheim, joka yhdessä professori Joakim Landahlin kanssa johtaa ruotsalaista projektia. Ensimmäisen katsauspuheenvuoron piti suomalaisen hankkeen johtaja ja poliittisen historian dosentti Ville Soimetsä, joka esitteli projektin keskeisiä havaintoja ja johtopäätöksiä. Erityistä huomiota sai syksyllä 2023 ilmestynyt *Vimmaa ja voimaa* -teos (Soimetsä ym., 2023), joka on hankkeen koko tutkijaryhmän voimin kirjoitettu kokonaisesitys Suomen Teiniliitosta. Kirja rakentuu Teiniliiton elinkaaren vaiheita kuvaavien pääluokujen – kuuliaisuus, valppaus, murros, vimma, valta ja häviö – kautta.

Projektin eräänä päähavaintona Soimetsä nosti esiin ylisukupolviset jatkuvuudet, joita suomalaisessa koululaisliikkeessä on ollut historiakuvaansa enemmän. Toisena nostona oli myyttien purkaminen koulumaailman ”politisoitumisesta”, joka ei varsinaisesti ollut 1960-luvun vasemmistoradikalismien aloittamaa. Suomalaisella oppikoululla oli alusta saakka yleisporvarillinen eetos ja tausta, ja konservatiivinen oikeisto vastusti koululaitoksen uudistuspyrkimyksiä jo varhain. Kolmantena teemana Soimetsä kertoi teinitoiminnan merkityksestä suomalaisten puolueiden voimakkaasta nuortumisesta 1960–70-lukujen taitteessa ja

erityisesti nuorten naisten yhteiskunnallisen aktivismin voimistumisesta. Lopuksi esillä oli Teiniliiton eli suomenkielisen oppikoululaisliikkeen organisatorinen päätös vuonna 1983, kun järjestö ei selviytynyt 1970-luvun alun puoluepoliittisen kamppailun aikana paisuneesta velkataakastaan eikä peruskoulu-uudistuksen muutosten myötä enää löytänyt uutta, jäsenistöään yhdistävää fokusta. Teiniliiton kohtalo oli siis hyvin erilainen kuin suomenruotsalaisen sisarjärjestönsä (Finlands svenska skolungdomsförbund, FSS) ja ruotsalaisten järjestöjen, jotka ovat selviytyneet murroskausista.

Symposiumin seuraavat puheenvuorot käyttivät Teiniliitto-hankkeen tutkija Ville Okkonen sekä *Vimmaa ja voimaa* -teokseen myös osallistunut, jo aiemmin FSS:n historiateoksen (Roselius, 2021) kirjoittanut Aapo Roselius. He kommentoivat suomalaisen koululaisliikkeen vahvimpia vuosikymmeniä eli 1960–70-lukuja. Erityistä huomiota saivat kollektiivinen muistaminen sekä historiakuvaava rakentavat, osin toisiaan haastavat narratiivit, jotka liittyvät valtaan, toimijuuteen ja puoluepolitiikkaan. Teiniliitto-hankkeen tavoitteena on ollut moniäänisyys ja eri aikalaispositioiden ymmärrys. Monipuolisen alkuperäisaineiston tärkeimpiä lähderyhmiä ovat Suomen Teiniliiton mittava arkisto ja järjestön oma *Teinilehti* sekä muistitietoaineisto, jota on tuotettu entisten teiniliittolaisten kanssa tutkimushaastattelussa, muistelutyöpajoissa ja yhdessä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kanssa toteutetussa *Minun Teiniliittoni* -kirjoituskeruussa (SKS KRA, 2021).

Muistitietoaineisto on mahdollistanut hankkeessa tunne- ja kokemushistoriallisen tarkastelun. Tällä on koetettu tavoittaa ja analysoida yhteiskunnallisesti heränneiden noin 15–25-vuotiaiden nuorten intohimoa, iloa ja uupumusta, solidaarisuutta ja vastakkainasetteluja sekä sitä, miten koululaisliike otti paikkansa, muuttui ja luovi yhteiskunnallisten murrosten halki. Vaikka erityisesti puoluepolitiikan huippuvuosilta 1970-luvun alkupuolelta on kuultu kipeitäkin muistoja, entiset sisäpiiriläiset muistelevat teinitoimintaa voittopuolisesti mielellään ja positiivisesti. Aikalaisten selvä enemmistö kokee olleensa mukana muutoksessa, joka ulottui paljon koulumaailmaa laajemmin yhteiskuntaan ja merkitsi sen vapautumista ja demokratisoitumista (Jouhki ym., 2024).

Kouludemokratiaa ja taksvärkkejä Ruotsista

Ruotsalaisten havainnoista alustivat aatehistorian dosentti Daniel Lövheim sekä Victor Johansson, jonka tekeillä oleva väitöskirja on osa ruotsalaista hankekokonaisuutta. Lövheim esitteli kollegansa Joakim Landahlin hiljattain ilmestynyttä tutkimusartikkelia (Landahl, 2023), joka käsittelee tapaustutkimuksena vuoden 1989 hallituksen koulutusleikkauksia vastustavia lakkoja. Ruotsalaisesta mediasta tuli tuolloin koululaisliikkeen liittolainen, joka tarjosi oppilaiden kamppailulle näkyvyyttä ja ymmärrystä ennen kuin sosiaalidemokraattijohtoinen valtiovaltakin alkoi tukea lakkolaisia.

Puheenvuoro herätteli keskustelua Ruotsin ja Suomen koulu-uudistusten ja yhteiskunnallisten muutosten erilaisista ajoituksista ja vaikutussuhteista. Monet kehityskulut tapahtuivat Suomessa hieman myöhemmin ja samalla nopeutetummin, peruskoulu-uudistus selkeimpänä esimerkkinä. Suomessa vasemmiston voitto vuoden 1966 eduskuntavaaleissa merkitsi koululaisliikkeen yhteiskunnallisen vaikutusvallan voimakasta kasvua, kun ministeriöihin tuli uusia, kouludemokratiavaatimuksille suopeita nuoria virkamiehiä. Samaan aikaan monet teinilehdistössä uransa aloittaneet toimittajat alkoivat edistää koululaisten vaatimusten näkyvyyttä myös valtakunnallisessa mediassa. Monia Teiniliiton keskeisiä tavoitteita saavutettiinkin 1960–70-lukujen taitteessa juuri kouludemokratian ja oppilaiden oikeusturvan aloilla. Näille pyrkimyksille saatiin alkuvaiheessa runsaasti inspiraatiota

Ruotsista, vaikka suomenkielisen koululaisliikkeen yllirajainen yhteys länteen sittemmin heikkeni.

Symposiumin viimeisen puheenvuoron piti Lundin yliopiston tutkija Björn Lundberg, joka käsitteli ruotsalaista anti-apartheid-liikehdintää. Hiljattain Lundberg on myös julkaissut artikkelin taksvärkkiliikkeestä (Lundberg, 2024), joka käynnistyi Ruotsissa vuonna 1962. Viisi vuotta myöhemmin taksvärkkikeräykset laajentuivat yhteispohjoismaiseksi, Suomessakin nimenomaan oppikoululaisille erittäin tärkeäksi yllirajaisen yhteiskunnallisen aktivismin muodoksi.

Yllirajaista tutkimusyhteistyötä tarvitaan

Symposiumi havainnollisti, että lähtökohdat koululaisliikkeiden tutkimukselliselle tarkastelulle ovat olleet Suomessa ja Ruotsissa hieman erilaiset. Suomessa Teiniliitolla on ollut verrattain vahva historiakuva, ja erityisesti 1970-luvun puoluepoliittisesti aktiivisesti aikalaiset ovat viitanneet siihen toistuvasti. Ruotsinkielisen, järjestöllisesti selvästi pienemmän FSS:n rooli on luonnollisesti ollut pienempi, mutta ydinaktiiveille yhtä lailla keskeinen.

Ruotsissa SECON rooli yhteiskunnallisessa debatissa on ollut pienempi, eikä ruotsalaisten hankkeissa ole tavoiteltu *Vimmaa ja voimaa* -kirjaa vastaavan, myös suurelle yleisölle suunnatun järjestöllisen kokonaisuuden kirjoittamista. *Elevrörelsen och skoldemokratin* -hankkeeseen liittyvissä julkaisuissa päähuomio on ollut kouludemokratiassa, organisoitumisessa ja koululaisliikkeen yhteiskunnallisessa toimijuudessa, kun taas *Teiniliitto, vimma ja rakkaus* -projektissa näiden teemojen ohella on syvennytty Teiniliiton sisäisten valta- ja aatekamppailujen käsittelyyn. Suomalaisen ja ruotsalaisten koululaisjärjestöjen erilainen historiapolitiittinen merkitys selittääkin osin sitä, että hankkeiden tutkimusmenetelmien selkein ero liittyy muistitietoon. Teiniliitto-hankkeessa muistitietoaineistot ja muu vuorovaikeus aikalaisten kanssa ovat olleet tasaveroisessa asemassa kirjalliseen aineistoon nähden, mutta ruotsalaisessa tutkimuksessa muistitietoa ei ole tuotettu tai laajasti hyödynnetty.

Eroista huolimatta toukokuun symposiumi tarjosi lupaavia näkymiä tulevalle yllirajaiselle tutkimusyhteistyölle niin suomalais-ruotsalaisittain kuin laajemminkin, sillä muissa Pohjoismaissa ei tiettävästi ole vielä toteutettu samantyyppisiä hankkeita. Koululaisnuorten yhteiskunnallisen toiminnan lähihistorian tutkimuksella on selkeästi annettavaa myös nykypäivään ja tulevaisuuteen. Teiniliitto-tutkimus on välittömien tulostensa ohella tarjonnut lähtökohtia muun muassa suurten ikäluokkien yhteiskunnallisen aatteenmuodostuksen sekä erilaisten vastuullisen kansalaisuuden ihanteiden ymmärtämiselle. Samalla menneisyyden tunteminen luo perustaa, jolta tarttua koulumaailman uusiin haasteisiin, jälleen yllirajaisesti. Aiemmin Ruotsista matkustettiin Suomeen ihastelemaan täkäläistä peruskoulua, mutta nyt Suomessakin puhutaan yhä enemmän koulujen ja oppilaiden ongelmista, katseet usein suunnattuna Pisa-tutkimuksissa menestyneeseen Viroon.

Aineistot

Elevrörelsens historia. Pågående forskning om elevrörelsens och elevförbundens historia.

[Tutkimushankkeen verkkosivusto]. <https://elevrorelsenshistoria.wordpress.com/>

SKS KRA *Minun Teiniliittoni*. Muistitietokeruu, 2021. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, perinteen ja nykykulttuurin kokoelma. <https://www.finlit.fi/wp-content/uploads/2023/10/teiniliitto.pdf>

Teiniliitto, vimma ja rakkaus. [Tutkimushankkeen verkkosivusto]. <https://sites.utu.fi/teiniliitto-vimma-ja-rakkaus/>

Kirjallisuus

- Jouhki, E., Lalu, L. & Soimetsä, V. (2024.) ”Meno on kuin Teiniliitossa”. Valtakamppailut, sukupuoliroolit ja Suomen Teiniliiton historiakuva. *Lähihistoria*, 3(1), 54–82. <https://doi.org/10.61559/lh.138335>
- Landahl, J. (2023). Between obedience and resistance: transforming the role of pupil councils and pupil organisations in Sweden (1928–1989). *History of Education Review*, 52(1), 14–28. <https://doi.org/10.1108/HER-09-2022-0030>
- Lundberg, B. (2024). Youth Activism and Global Awareness: The Emergence of the Operation Dagsverke Campaign in 1960s Sweden. *Contemporary European history*, 33(2), 546–560. <https://doi.org/10.1017/S0960777322000595>
- Roselius, A. (2021). *Skolungdom. Finlands Svenska Skolungdomsförbund FSS 1921-2021*. Helsingfors: Svenskt Stöd r.f.
- Soimetsä V., Jouhki E. & Lalu L. (toim.). (2023). *Vimmaa ja voimaa. Suomen Teiniliitto ja yhteiskunta 1939–1983*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.

FM Liisa Lalu on väitöskirjatutkija kulttuurihistorian oppiaineessa Turun yliopistossa.

VTT, dosentti Ville Soimetsä työskentelee yliopisto-opettajana ja tutkijana Turun yliopiston poliittisen historian oppiaineessa.